

Voorwoord

Houd ik de website www.nieuwsbriefleren.be nog open? Deze vraag heb ik me de afgelopen maanden meermaals gesteld. Volgens het programma dat de bezoekers registreert, zijn er alsmaar minder mensen die de website bezoeken. Aangezien het onderhouden ervan mij toch heel wat werk kost, ook al is dat niet altijd te zien, kan ik deze energie misschien beter gebruiken voor het schrijven van de nieuwsbrieven en het verder uitbouwen van mijn weblogs en het aanvullen van de sticordibank. Vooral deze laatste komt door tijdsgebrek niet zo snel tot stand als ik wel zou willen. Daarenboven zou het verwijderen van de website er ook voor zorgen dat ik delen van mijn nieuwsbrieven niet meer zonder bronvermelding op andere websites of weblogs zou tegenkomen. Graag jullie mening!

Aandachtige bezoekers van mijn weblogs hebben waarschijnlijk wel opgemerkt dat de tellers eventjes op hol geslagen zijn. Op een bepaald moment gaven ze zelfs vier maal meer bezoekers aan dan in de realiteit. Dat was geen poging van mij om de aantallen te manipuleren. Skynet had een nieuw programma geïnstalleerd dat blijkbaar nog enkele kinderziektes had. Intussen is alles weer tot de normale proporties herleid.

*Das Größte will man nicht erreichen,
man beneidet nur seinesgleichen:
der schlimmste Neidhart ist in der Welt,
der jeden für seinesgleichen hält.*

(Johann Wolfgang von Goethe, *Epigrammatisch: Egalité*)

Waarom dit citaat? Omdat ik weiger mijn doel te bereiken door anderen in diskrediet te brengen.

Lieven

Over schoolrijpheid...

De afgelopen maanden werden er schoolrijpheidspoeven afgenomen in veel Vlaamse scholen. Al dan niet ondersteund door een voordracht voor de ouders waarin er uitgelegd wordt wat schoolrijpheid inhoudt. Hiermee geeft men aan de ouders de indruk dat schoolrijpheid iets is waar er niet veel kan aan gedaan worden en een noodzakelijke voorwaarde voor de overgang naar het eerste leerjaar. Voor één keer ga ik het niet hebben over de kwaliteit van die schoolrijpheidspoeven. Ik ruim enkel wat plaats in voor een paar kanttekeningen.

1. Schoolrijpheid is geen zaak van de kleuterschool alleen. Het is ook de taak van de leerkracht van het eerste leerjaar om de leerlingen verder schoolrijp te maken.
2. De leerkrachten uit de kleuterschool zijn beter dan wie of wat ook in staat om de mogelijkheden van alle kinderen juist in te schatten. Vanuit het gevoel dat ze anders niet ernstig genomen worden door de ouders grijpen ze onnodig naar testmateriaal dat voorhoudt de schoolrijpheid van kleuters cijfermatig te kunnen vastleggen en het succes in het eerste leerjaar te kunnen voorspellen.
3. Ouders spelen een zeer belangrijke rol in het proces van het schoolrijp maken van hun kleuter. Mits ze tijdig (ten laatste bij het begin van de derde kleuterklas) en goed ingelicht worden, kunnen ze heel wat kleine en korte activiteiten doen die hun kind op het juiste spoor zetten. Problemen die daarbij opduiken kunnen dan ook tijdig gesignaleerd én aangepakt worden. Heel wat informatie over wat ouders zelf kunnen doen is te vinden in de brochure *Stap voor stap* van het vrij clb te Gent, die ik in mijn 38e nieuwsbrief besprak. Nog anders gezegd:
4. Zelfs de beste testen zijn in vergelijking met de ontwikkelingsdoelen voor

54

Jaargang 8

Februari 2008

Lieven Coppens

nieuwsbrief.leren@gmail.com

Nieuwsbrief leren

Leren en studeren thuis en op school

www.nieuwsbriefleren.be

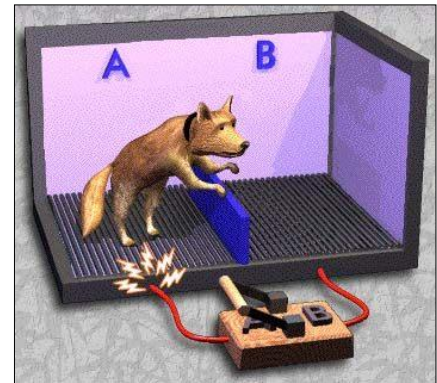
de kleuterschool te beperkt en te cognitief. Ze moeten dan ook altijd aangevuld worden vanuit de eigen expertise van de leerkracht en de ouders.

Misschien moeten we toch maar overwegen om de schoolrijheidsproeven in het kleuteronderwijs af te schaffen en te werken met een preventief en proactief kleutervolgsysteem dat vroeg genoeg begint (begin tweede kleuterklas?), anticipeert op bepaalde te verwachten problemen en effectief en efficiënt gesignaleerde problemen aanpakt¹?

Leermoeilijkheden en aangeleerde hulpeloosheid

Aangeleerde hulpeloosheid is een fenomeen waarbij een mens of dier geleerd heeft dat hij geen invloed heeft op gebeurtenissen en zich daarom niet weet te helpen, al zou hij dat wel kunnen. Het werd in 1967 voor het eerst beschreven door de psycholoog Martin Seligman.

Hij had het volgende experiment met een hond uitgevoerd. Hij conditioneerde hem zo dat hij, telkens als hij een geluid hoorde, een onschuldige elektrische shock kreeg. Tijdens de leerfase werd de hond in een soort harnas vastgezet waardoor hij niet kon vluchten. Seligman verwachtte dat de hond, nadat hij dit geleerd had, het geluid met een elektrische shock zou associëren en zou wegvluchten. Hij plaatste de hond dan, niet vastgebonden, in een kooi die in twee verdeeld werd door een laag muurtje. De hond kon gemakkelijk de andere kant zien en over dat muurtje springen. De verrassing was groot toen Seligman zag dat de hond als hij het geluid hoorde, hele-maal geen ontsnappingsgedrag vertoonde en niet over het muurtje sprong. Toen hij besloot de geconditioneerde hond dan maar weer een elektrische shock te geven, bleef deze gewoon zitten en toonde hij opnieuw geen ontsnappingsgedrag. Wanneer ze daarna een hond in de kooi zetten die nooit vastgebonden was bij het horen van het geluid en het krijgen van een shock, sprong deze wel onmiddellijk over het muurtje. De hond die in een harnas was vastgezet had duidelijk geleerd dat proberen ontsnappen zinloos was. Hij had geleerd hulpeloos te zijn. Na dit experiment werd het geleidelijk aan duidelijk dat dit ook bij mensen kon voorkomen. Het eerste toepassingsgebied ervoor was een verklaring voor depressies bij mensen. Toen het duidelijk werd dat dit niet voor alle mensen gold maar dat er uitzonderingen waren, ging men zoeken naar een verklaring. Deze verklaring vond men bij de attributietheorie.

In de attributietheorie kan men het slagen of falen toeschrijven aan factoren op drie dimensies. In de eerste dimensie legt men de oorzaak bij zichzelf of bij de buitenwereld. In de tweede dimensie wijt men het slagen of falen aan een specifiek feit of aan iets algemeen. In de derde dimensie ziet men de oorzaak als iets tijdelijks of iets dat permanent is. Nemen we als voorbeeld het falen op een examen wiskunde:

Verklaring A: *Ik ben dom.* → bij de persoon zelf, algemeen en permanent.

Verklaring B: *Ik ben niet goed in wiskunde.* → bij de persoon zelf, specifiek en permanent.

Verklaring C: *Ik voelde me die dag ziek.* → bij de persoon zelf, specifiek en tijdelijk.

Verklaring D: *De leerkracht heeft het niet voor mij.* → buiten de persoon, algemeen en permanent.

Verklaring E: *De leerkracht verbetert altijd zo streng.* → buiten de persoon, specifiek en permanent.

Verklaring F: *De leerkracht gaf deze keer een moeilijk examen.* → buiten de persoon, specifiek en tijdelijk.

Wanneer je gefaald hebt, kun je dus kiezen voor een positieve en negatieve verklaring. De positieve verklaring legt de oorzaak buiten jezelf, is specifiek en tijdelijk (*De leerkracht gaf deze keer een erg moeilijk*

¹

De volgende materialen kunnen hier zeker voor gebruikt worden. Ik koos deze materialen niet alleen uit omdat ze de drie componenten (signaleren, analyseren en handelen) van een goed kindvolgsysteem bevatten, maar ook omdat ze aandacht hebben voor de ouders als specifieke doelgroep.

KONING L., WESTRA E., *Kleutervolg- en hulpsysteem voor groep 1, 2 en i.o.b.k.*, Pravoo, Lekkerkerk, 1994, 378 blz.

HOMBROUX M. e.a., *Groeiboek. Zorg- en volgsysteem voor kleuters. Basisboek*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2004, 147 blz., ISBN 978-90-441-1626-7.

HOMBROUX M. e.a., *Groeiboek. Zorg- en volgsysteem voor kleuters. Signaleren*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2005, 64 blz., ISBN 978-90-441-1798-1.

HOMBROUX M. e.a., *Groeiboek. Zorg- en volgsysteem voor kleuters. Analyse en handelen. Situering en werkwijze*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2006, 136 blz., ISBN 978-90-441-1798-1.

HOMBROUX M. e.a., *Groeiboek. Zorg- en volgsysteem voor kleuters. Analyse en handelen. Domeinboek Ontwikkeling van de zelfsturing*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2008, 220 blz., ISBN 978-90-441-2095-0.

examen). De negatieve verklaring legt de oorzaak wel bij jezelf, en deze oorzaak is algemeen en permanent (*Ik ben dom*).

Hetzelfde kun je doen als je voor iets slaagt. De positieve verklaring legt dan de oorzaak bij jezelf, is algemeen en permanent (*Ik ben slim*). De negatieve verklaring legt de oorzaak buiten jezelf en deze oorzaak is specifiek en tijdelijk (*De leerkracht gaf voor één keer een gemakkelijk examen*).

Bij veel kinderen met leerproblemen valt het op dat ze zowel voor slagen als falen de negatieve of pessimistische verklaring hanteren: als ze falen is het hun eigen schuld, als ze succes hebben, kunnen ze er zelf niets aan doen. De gevolgen laten zich raden. Ze trekken zich terug, weigeren om nog iets nieuws te proberen en vermijden taken die ze wel al kennen. Ze hebben geen uithoudingsvermogen en vertonen alle kenmerken van aangeleerde hulpeloosheid. Deze aangeleerde hulpeloosheid wordt daarenboven nog versterkt door verschillende andere factoren:

- Het samenbrengen van leerlingen met verschillende leerproblemen bij een leraar met een algemene opleiding die niet differentieert.
- Het overmatig gebruiken van externe beloningen.
- Het laattijdig opsporen van leerproblemen.
- Het niet belonen van de individuele inspanningen voor een prestatie, ook al is deze prestatie minder goed.

De oplossing voor de aangeleerde hulpeloosheid ligt in een ander fenomeen, namelijk dat van het aangeleerde optimisme, waarbij je de negatieve of pessimistische verklaring voor het slagen of falen niet langer aanvaardt of op zijn minst ter discussie stelt. Deze ligt ook in het scheppen van succeservaringen voor het kind met leerproblemen waarbij het gewezen wordt op de eigen kwaliteiten die tot dit succes hebben geleid. Deze ligt eveneens in het aanreiken van hulpmiddelen die de zelfstandigheid van het kind vergroten. Bekijk tegelijk ook eens jouw begeleidingstaal en ga na of je niet te veel uitspraken gebruikt die tot aangeleerde hulpeloosheid aanleiding geven, zoals:

- *Ik doe dat wel!*
- *Laat mij dat voor jou halen!*
- *Laat mij dat aanpakken!*
- *Ik zal met de leerkracht spreken en hem op andere ideeën brengen!*
- *Ik schrijf een briefje voor de directeur en zorg er wel voor dat je meer tijd krijgt!*
- *Dat is te moeilijk voor jou! Ik doe het wel!*
- *Het is al laat dus je moet het niet meer doen!*
- *Als ik het doe, gaat het veel sneller!*
- *Het regende dus ik heb jouw fiets alvast binnengezet.*

Met deze uitspraken ontnem je aan de leerling elke vorm van controle en verantwoordelijkheid over zijn leerproces: als er al iets lukt, dan is het te wijten aan de inspanningen van anderen.

Aangeleerd optimisme bevorder je door de volgende soort van uitspraken:

- *Doe alsof je het wel kan!*
- *Ik zet je op weg, jij doet de rest!*
- *Neem een risico en kijk eens of je het niet zelf kunt!*
- *Welke mogelijkheden zie je?*
- *Wat heb je tot nu toe al geprobeerd?*
- *Ik doe het voor en daarna doe jij het zelf!*
- *Wil je dat ik het nog een keer uitleg?*
- *Vraag het maar als je uitleg nodig hebt!*
- *Je bent oud genoeg om het zelf te doen. Ik leg het je uit.*

Het is duidelijk dat uit deze reeks uitspraken blijkt dat men gelooft in het eigen kunnen van de leerling en dat men hem de verantwoordelijkheid voor zijn leerproces teruggeeft.

Men zegt soms dat kinderen met leermoeilijkheden minder gemotiveerd zijn voor school. Ze zouden sneller opgeven vanuit het feit dat ze het falen aan zichzelf toeschrijven. Ze veroordelen zich als het ware zelf: ze kunnen het niet of ze zijn dom, dus verder nog inspanningen doen is zinloos. Soms gebruiken leerlingen met leerproblemen, zonder het zelf te beseffen, de attributietheorie om anderen op een verkeerd been te zetten. Vanuit hun eigen attributie dat ze dom zijn, willen ze niet dat anderen dat over hen zeggen. Ze ontwikkelen

dan een bepaald soort gedrag waaruit de anderen dan kunnen besluiten dat de oorzaak van hun slechte resultaten een eigenschap is die wel veranderbaar is. Zo kan het gebeuren dat ze zich opvallend lui¹ gaan gedragen, of extreem traag, of opvallend clownesk...

Referentiepunt hoogbegaafdheid

Normaal zou ik deze website bespreken op <http://nieuwsbrief-leren.skynetblogs.be>. Toch wil ik ze de lezers van mijn nieuwsbrief niet onthouden. Omdat ik weet dat niet iedereen mijn onderwijsblogs bezoekt.

Eleonoor van Gerven is een Nederlandse autoriteit op het gebied van hoogbegaafdheid. Met haar website <http://home.tiscali.nl/~evgerven/index.htm> wil ze mensen informeren die te maken hebben met het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen.

Via deze website kan men zich aanmelden voor haar digitale nieuwsbrief. Tot voor kort kreeg men dan op geregelde tijdstippen een verwijzing naar de nieuwsbrief doorgestuurd. Dit verloopt vanaf nu anders. Wie zich aanmeldt, krijgt toegang tot een verzameling van teksten over verschillende thema's in verband met hoogbegaafdheid. Momenteel zijn er vijf rubrieken die geregeld aangevuld zullen worden met nieuw leesvoer. Het is dus zaak om de website regelmatig te bezoeken. De volgende teksten kun je nu op de website vinden:

- Beleid:
 - o Beleidsplan hoogbegaafde leerlingen.
 - o Elk kind een eigen syllabus.
 - o Handig en verstandig.
 - o Werken aan een stevige fundering.

- Plusklasonderwijs:
 - o De kers op de appelmoes.
 - o Een kijkje over de grens.
 - o Geweldige projecten.
 - o Ze doen gewone dingen, maar dan 'anders'.

- Slimme kleuters:
 - o Peuters op school !?!
 - o Slimme kleuters.

- Verrijkingsonderwijs:
 - o De Bal/Tap formule.
 - o Hoe vrijblijvend is verrijkingsonderwijs?
 - o Leerlijnen voor hoogbegaafde leerlingen.
 - o TASC in de klas.
 - o Verrijken, hoe doe ik dat?
 - o Werken met het TASC-model.

- Vervroegde doorstroming:
 - o Vervroegde doorstroming. Wat is wijsheid?

Deze website is wat mij betreft zeker een referentiepunt voor iedereen die snel heel wat informatie wil doornemen over hoogbegaafdheid

¹ Zo las ik ooit het artikel van Jean-Pierre Verhaeghe van de vakgroep onderwijskunde van de Universiteit te Gent *Liever lui dan dom, de invloed van de aard van de feedback over leerprestaties op de leermotivatie van kinderen* waarin hij dit fenomeen beschrijft.

VERHAEGHE J.-P., Liever lui dan dom, de invloed van de aard van de feedback over leerprestaties op de leermotivatie van kinderen

in:

RUIJSSENAARS A.J.J.M. & HAMERS J.H.M. (red.), Leerproblemen op school. Emotionele problemen. Praktijk, theorie en onderzoek, Acco, Leuven/Amersfoort, 1992, blz. 69-90, ISBN 978-90-334-2612-4.